

بررسی شایستگی های معنوی و اخلاقی معلم در جهت رشد سواد تربیتی

با مروری بر فصل دوم بیانیه گام دوم انقلاب اسلامی

مهدی میرزایی*

دانش آموخته کارشناسی ارشد علوم تربیتی، آموزگار آموزش و پرورش استان ایلام

(تاریخ دریافت: ۱۴۰۰/۰۱/۲۲؛ تاریخ پذیرش: ۱۴۰۰/۱۲/۲۸)

چکیده

مقام معظم رهبری (مدظله العالی)، معلمان را افسران سپاه پیشرفت کشور می‌دانند و یکی از سرفصل‌های بسیار مهم هفتگانه معظم له در بیانیه گام دوم انقلاب اسلامی، مولفه معنویت و اخلاق به عنوان روح حاکم و امر غالب است. هدف پژوهش، بررسی شایستگی‌های معنوی و اخلاقی معلم در مسیر ارتقاء سواد تربیتی او به منظور پرورش شاگردانی شایسته، با الهام گرفتن از رهنمودهای سر فصل دوم در بیانیه گام دوم انقلاب اسلامی است. این پژوهش از نوع تحقیقات توصیفی است که در آن از منابع مکتوب کتابخانه-ای استفاده شده است. در پایان مشخص شد که در بیانیه گام دوم انقلاب به مولفه‌های معنوی و اخلاقی همچون: اخلاص، ایمان، توکل به خدا، مشارکت مردمی، خیرخواهی، شجاعت، تواضع، اعتماد به نفس، گذشت، کمک‌رسانی، نیکوکاری، وفاداری، حفظ آبرو، ارتقای شناخت اخلاقی، مدیریت جهادی، افزایش عیار معنویت و اخلاق، برادری و ایثار، فداکاری، پاکی و صداقت، یکرنگی و همدلی، همگرایی، پُرسشگری، حفظ کرامت اجتماعی، عدم افراطی‌گری، روحیه صبر و تحمل در زندگی اجتماعی، عزت نفس گروهی، ترویج اخلاق و منطق اخلاق جمعی، جوانمردی، روحیه اعتدال‌گرایی، عقلانیت، استکبار ستیزی، صدقات، عزت و اقتدار، روحیه انقلابی، آرمان‌خواهی، خودسازی معنوی و اخلاقی، خودباوری، مقابله با استحاله فرهنگی و اخلاقی دشمن، تبدیل تهدیدها به فرصت‌ها، زایش قوه تفکر، بصیرت، تحلیل‌گری و استدلال منطقی اشاره شده که قطعا دستیابی به این شایستگی‌ها، می‌تواند سطح سواد تربیتی معلم را ارتقاء دهند. همچنین مشخص شد که الگو برداری معنوی و اخلاقی از آموزه‌های دینی، بهترین مسیر برای رشد و تعالی معنوی و اخلاقی معلمان می‌باشد.

واژه‌های کلیدی: سواد تربیتی معلم، شایستگی معنوی، شایستگی اخلاقی، بیانیه گام دوم انقلاب اسلامی

مقدمه

انواع سواد از نظر یونسکو^۱ در قرن ۲۱، شامل سواد ارتباطی، سواد مالی، سواد رایانه ای، سواد عاطفی، سواد رسانه‌ای و سواد تربیتی است. سواد تربیتی^۲ برای یک معلم را می‌توان دربرگیرنده عامل رشد و سازنده شخصیت دانش آموزان در محیط کلاس، مدرسه و خارج از مدرسه دانست که به دنبال تربیت دانش آموزان به دور از سهل انگاری و متناسب با سطح انتظار رفتاری صحیح و حذف و یا کاهش ناهنجاری‌های دانش آموزان در زیر سایه آگاهی بخشی و گسترش ارزش‌های والای انسانی و استفاده از روش‌های نوین و مناسب تربیتی با هدف تربیت دانش آموزان و نسلی شایسته در جامعه است. در این بین کسب و ارتقاء انواع صلاحیت‌ها و شایستگی‌های معنوی و اخلاقی خود معلم، پیش نیاز اصلی رشد سواد تربیتی اوست. سواد تربیتی برای یک معلم را می‌توان توانایی تربیت دانش آموزان به نحو شایسته دانست که دانش آموزان بتوانند طی فرایند اجتماعی شدن با جامعه سازگار شده و روحیه همکاری و روشن بینی در برخورد با افکار و عقاید مخالف، رغبت به کار گروهی، قبول مسئولیت جمعی و تمایل به نحوه معاشرت با دیگران و احترام به عقاید دیگران را در دانش آموزان بهبود و ارتقاء دهد و بدون شک دستیابی به این اهداف والا، در درجه اول نیازمند آراسته شدن خود معلم به روحیه معنویت گرایی و اخلاق مداری اجتماعی است.

حیات فکری و معنوی جوامع به دست معلمان است. طبیعی است که این امر مهم، بدون شناخت، باور، عمل به اصول اخلاقی خود معلم امکان پذیر نیست. آراسته شدن معلم به نشانه‌های شناخت، سعه صدر، تواضع، ارزش‌های الهی، هدایت، استدلال و برهان منطقی و شرعی و متخلق شدن به اخلاق و خُلق نیکو به طور قطع می‌تواند میزان شناخت و سطح سواد تربیتی او را ارتقاء دهد.

معنوی و معنویت^۳ در مقابل لفظی است و در معنی روحانی در مقابل مادی و باطنی در مقابل ظاهری به کار می‌رود. معنویت شامل امور قدسی، غیبی، ارزش‌های اخلاقی، دین، عرفان و... است و هر نوع معنا بخشی در زندگی را شامل می‌شود و غفلت از آن گویی با خدا فراموشی گره خورده و هدف از آن دست یابی به نیروهای خارق العاده و تنها وضعیت‌های مطلوب روانی نیست، بلکه حقیقتی متعالی و فراتر از تمام نمودهای هستی را ارائه می‌دهد و به هستی معنایی خاص می‌دهد. معنویت، انسان را شایسته و سزاوار رسیدن به قرب الهی می‌داند و او را بی واسطه در رابطه با خداوند در ارتباط با استعداد، تجلی اسماء و صفات الهی در انسان معرفی می‌کند. مفهوم معنویت در فرهنگ‌های مختلف بشری به صورت‌های مختلف و متفاوتی بیان شده است. در نگاه غربی، معنویت یعنی احساس وابستگی و در هم تنیدگی عمیق و به شدت شهودی بین انسان و جهان که در آن زندگی می‌کند. ولی در نگاه بومی و اسلامی، معنویت و معنوی حالتی نفسانی و ذومراتب است که در ارتباط با خدا یا امری متعالی در روان خودآگاه

^۱-UNESCO

^۲-Educational Literacy

^۳-Sprituality

آدمی از طریق تعقل، جوشش درونی و عمل بیرونی بصورت آگاهانه و یا ناآگاهانه پدید آمده و بر شیوه نظر و عمل شخص تاثیر گذار است. به عبارتی دیگر می‌توان گفت: واژه عالم باطن و حقیقت، باطنی است که به حیات طیبه و نور الهی گرایش دارد و به طور قطع در مورد تعلیم و تربیت، باعث افزایش سطح شناخت و سواد در نحوه تعلیم و تربیت مطلوب و طیبه مربی بر مربی می‌شود که این پژوهش صلاحیت معنوی در کنار اخلاقی معلم را بر مبنای مروری بر دیدگاه سرفصل دوم (معنویت و اخلاق) در بیانیه گام دوم انقلاب اسلامی در جهت رشد سواد تربیتی معلم در این زمینه را بررسی می‌کند.

ضرورت آسیب شناسی اخلاق اجتماعی معلم در جهت کسب شایستگی های معنوی و اخلاقی و رشد سواد تربیتی او

حُسن معاشرت از دیدگاه اسلام دارای اهمیت فراوانی است. نموده‌های مختلف حُسن معاشرت در قرآن کریم را می‌توان در سوره‌ها و آیات مختلفی نظیر: (مجادله ۱/، (بقره/۸۳/۱۰۹/۱۹۵/۲۲۰/۲۸۳)، (آل عمران/۷۵/۱۳۴/۱۵۹/۱۶۱)، (حجرات/۲/۳/۱۰/۱۵۱)، (نور/۵۸/۱۵۹)، (لقمان/۱۹)، (مزل/۱۰)، (مومنون/۹۶)، (فصلت/۳۴)، (بلد/۱۷)، (فتح/۲۹)، (حدید/۲۷) در موضوعاتی همچون: احترام به عالمان، احسان به دیگران، برخورد محترمانه و برادرانه، ادای امانت، اجازه خواستن ورود به حریم خصوصی، رعایت انصاف در برخورد، نرمی در گفتار، خوش خلقی و خوشرویی، دفع بدی با خوبی، سخن نیک و رفتار نیکو، صبر و شکیبایی، عفو و گذشت و مهربانی در گفتار و رفتار آمده است. یکی از مهمترین و ضروری ترین مباحث مورد نیاز در بحث اخلاق به طور کلی و در اخلاق اجتماعی در بُعد آداب معاشرت به طور خاص در زندگی روزمره در بین مردم، شناخت آسیب ها و چالش ها با هدف برطرف نمودن ضعف ها در این زمینه و شرایط را برای بهبود و ارتقا مهیا کردن آن است. متأسفانه در ظهور و بروز این آسیب ها و چالش ها که در زیر به آنها اشاره می شود در زندگی اجتماعی روزمره مردم و در برخی از کارکنان نهادها و ارگان های مختلف از جمله نظام آموزش و پرورش نمایان می شود. به طور کلی می توان انواع آسیب ها و چالش متداول، را چنین برشمرد: ۱- تجسس بی مورد در امور خصوصی والدین و دانش آموزان: امر به معروف و نهی از منکر به عنوان یکی از وظایف شهروندی و معاشرت اجتماعی مسلمانان فریضه ای مربوط به حیات اجتماعی است و نه زندگی خصوصی و فردی دیگران. نهایت جهل و گناه است که برای امر به معروف و نهی از منکر، خود انسان مرتکب منکرات و آسیب هایی همچون تجسس بی مورد در مورد خانواده ها، همسایگان، همکاران و دوستان و انتشار این مورد در بین مردم و بزرگ جلوه دادن که خود سبب قطع ارتباطات و آسیب های اجتماعی و روانی و حتی بی آبرویی برای افراد، می شود و در اینجا معروف را باز گذاریم. دین مبین اسلام نه تنها به انسان اجازه تجسس بی مورد در امور خصوصی و شخصی افراد و مسلمانان را نداده بلکه توصیه های فراوانی در قرآن کریم به پرده پوشی و در اسرار و امور فردی مسلمانان و کمک به حل مشکلات و ابتلات نموده است. تجسس و دخالت نکردن بی جا در امور و حریم خصوصی زندگی دیگران بویژه معلمان در ارتباط با والدین، دانش آموزان و همکاران در همه سطوح و رده ها، با هدف حفظ آبروی دیگران، حفظ کرامت،

اصالت و مقابله با تحجر، خصومت و توطئه بسیار مهم می باشد و باعث رعایت آداب و نحوه معاشرت صحیح در برخورد با مردم خواهد شد. حضرت امام علی (ع) می فرمایند: اگر مسلمانی گناهی که کرده بزرگ نیست و گناهی است خرد، بلکه جرئت او را بر زشتی مردمان گفتن و عیب جویی او گناهی بزرگتر باید شمرد (نهج البلاغه، خطبه ۱۴۰). ۲- شایعه پراکنی: شایعه پراکنی از مصادیق دروغ است. حتی اگر انسان انگیزه نا پسندی از نقل شایعه نداشته باشد. بنابراین لازم است در معاشرت و اخلاق معاشرتی خود با دیگران، پس از نقل هر خبر و حادثه ای در درستی و صحت حقیقی آن تحقیق کرده و پس از اطمینان کامل به درستی آن به نقل آن دست بزنیم (مصباح یزدی، ۱۳۷۶: ۲۵۲). پیامبر اکرم (ص) در توصیه خود به ابوذر غفاری فرمودند: ای ابوذر! برای دروغگو بودن هر فرد همین را بس که هر چه را می شنود، بازگو نماید (بحار الانوار، ج ۷۴، باب ۴: ۸۵). در مورد برخی از روابط جمعی و نحوه معاشرت ها در بین مردم، متاسفانه گاهی شاهد شایعه پراکنی های متعددی هستیم و برخی چنان مسئله را بزرگ و خطرناک جلوه می دهند که انگار نباید فعالیت های زندگی روزمره در جامعه انجام گیرد و بالعکس برخی در معاشرت ها چنان مسائل را کم خطر و یا حتی بی خطر و مسخره جلوه می کنند که انگار هیچ اتفاقی صورت نگرفته است. این دو جنبه منجر به دیدگاه های اشتباه در محیط کار و در جامعه برای معلمان بویژه در حوزه های تربیتی در سطوح مختلف خواهد شد. عدم شایعه پراکنی در جامعه و محیط کار توسط معلمان با هدف حفظ آرامش در جامعه و گسترش صداقت و راستگویی و مقابله با خبرهای دروغ و وارونه نشان دادن واقعیات از اهمیت بسزایی در صداقت در معاشرت ها و بهبود و ارتقای اخلاق اجتماعی در محیط تربیتی مدارس و در ارتباط با والدین، دانش آموزان و همکاران آنان دارد. ۳- افشای اسرار والدین و دانش آموزان: متاسفانه در معاشرت ها شاهد هستیم در برخی موارد، اسرار و رازها در بین دیگر هم نشینان حفظ نمی شود و در مواقع و مکان هایی یا با قصد و نیت عمدی و یا سهوی، اسرار لو رفته و بروز دشمنی، کینه، تهمت، تمسخر و باعث از بین رفتن شرف و آبروی افراد می شود. عدم افشای عمدی و یا سهوی دیگران با هدف وفای به عهد، راز داری و امانت داری بویژه برای معلمان در برخورد با والدین، دانش آموزان و همکاران از اهمیت زیادی در بهبود و ارتقای اخلاق اجتماعی و روابط گروهی برخوردار است. ۴- عدم رعایت اعتدال ورزی در روابط دوستی و هم نشینی عاقلانه و مطلوب با والدین و دانش آموزان: یکی از نکات اصلی در زمینه روابط بین دوستان و معاشرت های اجتماعی در بین مردم که باید توسط معلم رعایت شود، حد ننگه داشتن و مرزبندی روابط و دوستی با دیگران است. رعایت حد و مرز دوستی، مروت و اعتدال گرایی در این زمینه و جلوگیری از افراط و تفریط در روابط خود با والدین، دانش آموزان، همکاران و دیگر آحاد مردم، از نمودهای اخلاق معاشرت است که باید یک معلم توجه نماید. حضرت امام علی (ع) می فرمایند: دوستت را چندان دوست مدار! مبادا که روزی دشمن شود و دشمنت را چندان کینه موز که بود روزی دوستت گردد و اعتدال را رعایت بنما (نهج البلاغه، حکمت ۲۶۸: ۴۱۰). در مورد بهبود و ارتقای اخلاق اجتماعی معلمان با والدین، دانش آموزان، همکاران و دیگر مردم، باید اعتدال در دوستی و معاشرت با افراد صالح و معتمد را مد نظر قرار داد و تمامی اسرار را بیهوده

فاش نکرد و آبروی افراد را بیهوده خراب نکرد و حد دوستی و روابط را رعایت نمود. در غیر این صورت، متأسفانه شاهد هستیم که افراد در روابطشان با هم، هیچگونه مرزی قائل نیستند و این امر منجر به تجسس و کسب اطلاعات بی مورد افراد از زندگی خصوصی از هم می شود که آثار زیان بار اجتماعی دیگری را به دنبال دارد. ۵- سوء استفاده ابزاری و فرصت طلبی از اولیاء و دانش آموزان: باید دقت داشت که در روابط جمعی و معاشرت های معلمان با دیگران به رعایت این نکته از اخلاق اجتماعی در حوزه معاشرت اهتمام ورزید که نباید معاشرت با دیگران را به عنوان پل و ابزاری برای رسیدن به مطامع و خواسته ای فردی و شخصی، غیر شرعی و غیر قانونی خود قرار داد. بلکه یکی از مهم ترین شرایط پایداری و اصول معاشرت ها، رعایت انصاف در حق و حقوق دیگران است. عدم سوء استفاده ابزاری و فرصت طلبی از دیگران در محیط کار با هدف حفظ رعایت احترام به حق و حقوق و حریم دیگران بویژه والدین، دانش آموزان و همکاران و جلوگیری از بد خواهی، انحصارگرایی، نفوذ، سلطه و تهدید، نقش مهمی در بهبود و ارتقای اخلاق اجتماعی در حوزه معاشرت معلمان دارند. حضرت امام علی (ع) در سفارش خود به حضرت امام حسن (ع) می فرمایند: حق برادرت را به اعتماد دوستی (معاشرت) که با او داری ضایع مگردان، زیرا کسی که حق او را ضایع کنی (سوء استفاده کنی) دیگر برادر تو نخواهد بود (نهج البلاغه، نامه ۳۱: ۳۰۶).

بحث و بررسی

معنویت از دیدگاه قرآن شامل مبانی اعتقادی، اخلاقی و عبادی است. بُعد اعتقادی بر اصالت روح، اصالت فطرت، عالم غیب و شریعت استوار است. بُعد اخلاقی بر حُسن معاشرت، توکل، کسب علم، احسان، تواضع، ساده زیستی و پرهیزکاری استوار است و اما بُعد عبادی بر اُنس با قرآن، نماز، نوافل و مستحبات و دعا مبتنی است (ترک زاده و راضی، ۱۳۹۶: ۲۴). اخلاق^۱ مجموعه ای از ملکات نفسانی، صفات، ویژگی ها و خصایص روحی که جنبه عمومی و عام دارند را شامل می باشد. بُعدی مهمی از اخلاق، اخلاق اجتماعی^۲ است که منبعث در ارتباط با حضور در اجتماع و در ارتباط اجتماعی با دیگران و زندگی جمعی و نحوه معاشرت های معین است. به این معنا که انجام ارتباطات صحیح و انسانی مطلوب در حیطه معاشرت ها، ایجاب کننده برخورداری از اخلاق ویژه ای است که اخلاق اجتماعی می باشد. اخلاق اجتماعی برای معلم می تواند سطح سواد تربیتی او را در ارتباطات و تعاملات اجتماعی و نحوه معاشرت خود با والدین، دانش آموزان، همکاران و دیگر افراد در جامعه بهبود و ارتقاء دهد.

علم اخلاق مشتمل بر حوزه های مختلفی مانند؛ اخلاق بندگی، اخلاق فردی، اخلاق اجتماعی و اخلاق زیست محیطی است. مراد از اخلاق اجتماعی، ارزش ها و ضد ارزش های حاکم بر رابطه فرد با سایر انسان ها می باشد؛ مانند؛ معاشرت نیکو، عدل، احسان، حسد و تکبر. در زندگی اجتماعی، قوانین، مقررات و آداب خاصی از جمله آداب و نحوه معاشرت ضرورت می یابد که بسیاری از آنها در زندگی فردی

¹-Ethics

²-Social Ethics

مطرح نمی شوند، لذا اسلام - به عنوان دین خاتم - کامل ترین و عالی ترین برنامه زندگی را در هر بُعد فردی و اجتماعی به ارمان آورده و عمل بدان به طور قطع سعادت فرد و اجتماع را تامین می کند (طالعی اردکانی، ۱۳۹۷: ۸۲). بررسی اخلاق در حوزه اجتماعی امری پیچیده، پدیده و وقتگیر است. آگاهی از روش ها و اهداف اخلاق به ویژه اخلاق اجتماعی مستلزم شناخت آرای مریبان بزرگ، خصوصا صاحب نظران اسلامی است. از این رو، مقام معظم رهبری (مد ظله العالی)، به عنوان یکی از نظریه پردازان بزرگ جهان اسلام، در اهمیت رعایت اخلاق اجتماعی در روابط بین مردم به عنوان روح حاکم و امر غالب از آن یاد می کنند. اخلاق و متخلق شدن به اخلاقیات یکی از اساسی ترین ارکان شرایع آسمانی برای رساندن انسان به کمال نهایی که همان قرب الهی است می باشد. انسان در درون فطرت خویش، اخلاقی است. او فطرتاً خواهان خوبی ها و گریز از پلیدی هاست. وظیفه خطیر معلم در پرورش روح و روان متعلمان، نیازمندی او را به آراستگی اخلاقی دو چندان می نماید.

در برهه تدوین سند تحول بنیادین آموزش و پرورش، تاکید بر شایستگیهای معنوی و اخلاقی و نقش الگویی معلم، برجستگی بیشتری یافته است. شدت و سرعت تحولات آینده در همه عرصه های زندگی بشر، علاوه بر شایستگیهای موجود، برخورداری از معلمانی با شایستگیهای انسان گرایانه، فرادانشی و فرا شناختی را پیش از بیش ضروری می سازد (رضایی، ۱۳۹۸: ۱۲۹).

از حیث نظری، مقام معظم رهبری (مد ظله العالی) معتقدند که آموزش و پرورش فقط تعلیم و آموزش نیست و فقط علم نیست. بلکه تربیت و پرورش را هم شامل می شود. به نظر ایشان، مهمترین ارکان نظری آموزش و پرورش، تعلیم و تربیت است. ایشان این دو وظیفه اصلی و خطیر را از وظایف پیامبران می دانند و بر تزکیه و تعلیم اشاره دارند و تزکیه را همدریف تربیت می دانند و بر ابعاد معنوی و اخلاقی در تزکیه بسیار تاکید دارند. در باب اهمیت معنویت، مقام معظم رهبری (مد ظله العالی) در بیانات مختلف خود از آن به عنوان وجه مشترک بشری و انسانی یاد شده تکیه بر تبیین شاخصه های معنویت اسلامی در راستای مقابله با کانون های ضد معنویت و معنویت ها و عرفان های نوظهور و نوپدید و بی هدف و همچنین مقابله با نظام های سلطه کاپیتالیسم غربی و سوسیالیسم شرقی که متکی بر لذت طلبی و شهوت گرایی اند توجه نموده است. ایشان نقش معنویت را به عنوان گمشده قرن حاضر می داند و نقش آن را در پویایی و پیشرفت جامعه و به تبع آن در تمدن سازی اسلامی نمایان شده است می داند و به عنوان جهت دهنده همه حرکات و نیازهای و شعائر اصلی جامعه قلمداد کرده و تنها انتخاب عاطفی و از روی احساس نیست، بلکه آن را بر پایه های تفکر فلسفه اسلامی و عقلانیت و منطق استوار شده است می پندارند.

رهبر معظم انقلاب، همواره در بیانات خود بر نقش و جایگاه ارزشمند معلم در جامعه و پرورش ابعاد مختلف دانش آموزان تاکید نموده اند. ایشان ضمن لزوم نگاه اسلامی به معلم و معلمی، نقش معلم را در پایه ریزی جامعه، ایجاد تحول و ساختن آینده ی جامعه، رشد و توسعه کشور، الگوسازی اخلاقی برای نسل جوان و پرورش شخصیت های والای انسانی، پایداری ارزش ها، استکبار ستیزی و حماسه آفرینی

مهم دانسته و معلمی را دارای ارزش تاریخی و با ارزش ترین شغل و احترام، تکریم و قدرشناسی از معلم را بر آحاد مردم فرض دانسته و سرمایه گذاری برای معلمان و افزایش دانش آنان را بسیار مفید می دانند (پور موسوی، ۱۳۹۴: ۱۱۴). مقام معظم رهبری (مد ظله العالی) همواره بر برجسته کردن ارزش های معنوی از قبیل اخلاص، ایمان، توکل در خود و جامعه تاکید داشته اند. از نظر ایشان، معنویت نه تنها شالوده و کالبد انقلاب اسلامی را تشکیل می دهد، بلکه پیام فراگیر انقلاب اسلامی به دیگران نیز پیام معنویت است. ایشان می فرمایند: پیام انقلاب اسلامی، پیام معنویت ما توجه به معنویت، وارد کردن عنصر معنویت در زندگی انسان و توجه به اخلاق و خداست. معنویت، هم معنویت اسلامی و قرآنی است و هم از متن قرآن و هم متن دین گرفته شده است. ما از معنویت به هیچ عنوان صرف نظر نمی کنیم، روح و اساس کار ما معنویت است (خوشدونی، ۱۳۹۸: ۲۷). مقام معظم رهبری (مد ظله العالی)، اخلاق در جامعه را هدف اصلی و کارهای دیگر را مقدمه میدانند و چنین میفرمایند: فایده اساسی و هدف اصلی این است که انسانها متخلق به اخلاق الله بشوند. تخلق به اخلاق الله مقدمه برای کار دیگر نیست. کارهای دیگر، مقدمه برای تخلق به اخلاق الله هستند. عدل مقدمه تخلق به اخلاق الله و نورانی شدن انسانهاست. حکومت اسلامی در جامعه و حاکمیت پیامبران برای همین است. اخلاق اسلامی در جامعه در قالب رعایت مفاد اخلاقی در جمع و اجتماع مردم در همه زمینه ها باید رعایت شود. کوهی از معلومات بدون اخلاق درست، هیچ ارزشی ندارد. ما ارزشهای اخلاقی و معنوی را در جامعه برای جوان ضروری میدانیم که اهمیت آن بیشتر از علم است و معتقدیم انقلاب ما به خاطر همین ارزشها بوده است (بانکی پور فرد و قماشچی، ۱۳۸۰: ۱۳۶). مقام معظم رهبری (مد ظله العالی)، در باره اهمیت رعایت اخلاق اجتماعی می فرمایند: اگر انسان ها از نظر سواد و دانش و سیاست بحر العلوم هم باشند؛ ولی اخلاق نداشته باشد و به فضائل مختلف اخلاقی در اجتماع و در بین مردم آراسته نشود، کوچک ترین نفعی برای خود و جامعه نخواهند داشت (لباف، ۱۳۹۸: ۶۰). بیانیه گام دوم انقلاب اسلامی^۱، تجدید مطلعی است خطاب به ملت ایران و به ویژه جوانان که به مقابله منشوری برای دومین مرحله خودسازی، جامعه پردازی و تمدن سازی نوین اسلامی و فصل جدی زندگی جمهوری اسلامی را رقم خواهد زد. این گام دوم انقلاب را به آرمان بزرگش که همانا ایجاد تمدن نوین اسلامی و آمادگی برای طلوع خورشید ولایت عظمی (ارواحنا فداه) هست (امام خامنه ای، ۱۳۹۹: ۱). در بیانیه گام دوم انقلاب اسلامی در حوزه معنویت و اخلاق به ارزیابی معنوی و اخلاقی وضعیت موجود و اولیه، توجه به داشته های معنوی و اخلاقی مردم انقلاب، آسیب ها و چالش های وضعیت موجود، دستاوردهای حوزه معنویت و اخلاقی انقلاب و نظام اسلامی مانند (اخلاص، ایمان، توکل، خیرخواهی، گذشت، شجاعت، تواضع، اعتماد به نفس، خلق نیکو، مشارکت مردمی، کمک رسانی، نیکوکاری، ارتقای شناخت اخلاقی، روحیه انقلابی، آرمان خواهی، خودسازی معنوی و اخلاقی، خودباوری، مقابله با استحاله فرهنگی و اخلاقی، تبدیل تهدیدها به فرصت ها، زایش

^۱-Second Step Statement of the Islamic Revolution

قوه تفکر، بصیرت، تحلیل گری و استدلال منطقی اشاره شده است که قطعا دستیابی به این شایستگی های معنوی و مدیریت جهادی، افزایش عیار معنویت و اخلاق، برادری و ایثار، فداکاری، پاکی و صداقت، استکبار ستیزی، صدقات، عزت و اقتدار) اشاره شده است و راهکارهای معنویت گرایی و اخلاقی سازی فردی، اجتماعی و سازمانی از نظر مقام معظم رهبری در برگیرنده استعداد الهی و طلب کمک از خداوند، قاطعیت و حساسیت دستگاههای نظارتی و دولتی در جلوگیری از تشکیل نطفه فساد، استفاده از انسان های با ایمان، جهاد گر و منیع الطبع با دستانی پاک و دل هایی نورانی اند (فلاح، ۱۳۹۹: ۱۲).

در نظام الهی، انسان ها می توانند تحول معنوی و اخلاقی در حوزه فردی و بویژه اجتماعی و در ارتباط با دیگران پیدا کنند. انسان مادی می تواند انسان معنوی، الهی و اخلاقی شود و آرزوهای مادی به آرزوهای والای انسانی و خدایی تبدیل می شوند. کسب معنویت و اخلاق، مایه هدف دار شدن زندگی می شود و زندگی انسانی را معنا نمی بخشد. آرمان های معنوی و اخلاقی جهت دار شده و برای انسان هویت معنوی و اخلاقی شکل می گیرد. معنویت و اخلاق موجب رسیدن به اهداف متعالی در زندگی فردی، اجتماعی هر انسانی در ارتباط با دیگران می شود. در این بین اهمیت و ضرورت این دو مسئله یعنی معنویت و اخلاق در معلم دو چندان است. توجه به معنویت گرایی و روحیه اخلاق و اخلاق مداری از موارد مهم اشاره شده به عنوان سر فصل دوم در بیانیه گام دوم انقلاب اسلامی است. رفتار اسلامی و الگو برداری معنوی و اخلاقی از آموزه های دینی و بهبود و ارتقای اصول و مبانی معنوی و اخلاق، بهترین مسیر برای رشد و تعالی افراد در جامعه و مقاومت در برابر وسوسه های شیطانی بویژه برای معلمان در همه ی سطوح است. رهبر معظم انقلاب امام خامنه ای (مدظله العالی) در بیانیه گام دوم انقلاب، با بر شمردن تحولات و پیشرفت های بزرگ ایران اسلامی در ۴۰ سال اخیر و مقایسه وضعیت کنونی کشورمان به دوران قبل از انقلاب اسلامی تبیین کرده اند که تلاش برای رسیدن به قله های عظیم باید از اولویت ها و باید های نخستین عبور کرده و به مراتب بالاتر رسید. در این بین، طبق اصول ۷ گانه مورد اشاره مقام معظم رهبری در بیانیه گام دوم انقلاب باید قدم بر برداشت که در این پژوهش با توجه به اصل توجه و گسترش دادن معنویت و اخلاق به عنوان یکی از اصول ۷ گانه بیانیه گام دوم انقلاب، به بررسی معنویت و اخلاق در بُعد آداب، سلوک و نحوه معاشرت معلمان در نحوه ارتقاء و بهبود ارتباطات و تعاملات در بین آحاد مردم پرداخته شده است. انسان در روابط اجتماعی و معاشرت و همنوایی معنوی و اجتماعی با دیگر مردمان است که می تواند خود را بهتر بشناسد، ویژگی ها و توانمندیها و همچنین ناتوانایی های خود را در باید و به تصویری درست و واقع از خود دست یابد و همچنین به شخصیت معنوی و اخلاقی خود نائل شود. بنابراین هدف از این مقاله بررسی روحیه معنویت و اخلاق و اخلاق مداری معلمان در همه ی رده ها در حوزه روابط خود با والدین، دانش آموزان و آحاد مردم در قالب شکل گیری انواع معاشرت ها به عنوان یکی از ابعاد مهم همنوایی معنوی و اخلاق جمعی از دیدگاه دین مبین اسلام بوده و همچنین به بررسی و ضرورت چالش ها و آسیب های متعدد آن با هدف بهبود و ارتقای آن با تکیه بر بیانیه گام دوم انقلاب نیز پرداخته می شود.

اخلاق به عنوان یکی از ابعاد رشد معنوی معلم بر اساس ادبیات سواد و رشد تربیتی او در سند تحول بنیادین آموزش و پرورش در برگیرنده مولفه هایی نظیر: مسئولیت پذیری، احترام به حقوق دانش آموزان، همدردی با هم نوعان، عدالت گستری، از خود گذشتگی و ایثار، مهرورزی با دانش آموزان، گسترش و اهمیت حیا، توجه به دلیری و شجاعت، بردباری، صداقت و پاکی، روحیه اعتدال گرایی در زندگی و پرداختن به سجایای اخلاقی و اهمیت دادن به آنها است (نجفی و همکاران، ۱۳۹۴: ۱۴۵).

گفتمان معنوی و اخلاقی هویت بخش است و می تواند مبنای گفتگو و تعامل و بهبود سبک نحوه ارتباط معلمان در آموزش و پرورش به عنوان نهادی مردمی باشد. پیگیری و اجرای سبک معنویت و اخلاقی گرایی می تواند در بُعد باور و بینش معنوی که منجر به یک گفتمان دینی و به عنوان زبان مشترک بین معلمان و والدین و دانش آموزان باشد، می انجامد. همچنین سلوک معنوی و اخلاقی موجب تثبیت و بالندگی خلیات و ملکات روحی و معنوی در معلمان هم می شود.

گسترش معنویت و اخلاق گرایی در جهت بهبود سبک زندگی دینی و اخلاقی معلم می تواند عامل خود رهبری و علاقه و یک مشوق قوی برس انتقال فرهنگ معلم به جامعه یادگیرنده باشد. داشتن روحیه معنویت گرایی، اعتقادات، گرایش، نگرش مثبت می تواند عامل نظارتی قوی بر تعهد، عمل و اثربخشی نحوه تدریس و بهبود سطح سواد و دانش پداگوژی معلم در کلاس و مدرسه شود (گیسون^۱، ۲۰۱۹: ۳۳). فطرت پاک و اخلاق جویی، خودساختگی، خودآگاهی، پاکی و صداقت، خلوص و یکرنگی و تمسک به آموزه های دینی و سنت و سیره امامان معصوم (ع) از مولفه های اخلاق معلمی از منظر قرآن و حدیث اند. بر این اساس اخلاق معلمی و خود ساخته بودن معلمان و مربیان تربیتی، در اسلام اصلی لازم برای هدایت تعلیم و تربیت در مسیر مستقیم الهی است (کاظمی و بهرامی، ۱۳۹۳: ۴۲). از دیدگاه مقام معظم رهبری (مدظله العالی)، برجسته کردن معنویت، تاکید بر اخلاق مداری، فتح قله های علم و دانش، دستیابی به قله های علم و دانش، دستیابی به اقتصادی قوی و پویا، توسعه عدالت و طهارت اقتصادی از مهمترین الزامات و بایسته های سبک زندگی برای وصول به تمدن نوین اسلامی منطبق بر گام دوم بیانیه انقلاب است (ایزدی، ۱۳۹۹: ۲۳۶). باید توجه داشت در شکل گیری تمدن اسلامی در گذر زمان طبق بیانیه گام دوم انقلاب، عوامل متعددی در این مسیر توانسته و می توانند یاری رسان باشند که می توان به ایمان و توحید، تفکر و تعقل، علم و معرفت، استقلال و مقاومت، یکپارچگی و وحدت، عزت و عدالت و البته معنویت و اخلاق نام برد که مورد آخر زیربنای تمامی موارد بوده که با بهره گیری از آنان و مولفه های تمدن ساز اسلامی می توان جامعه آرمانی را سرعت و رشد فزاینده ای داد (برغمندی، ۱۳۹۸: ۶۲). رهبر معظم انقلاب، معنویت را در محور دوم در کنار اخلاق در بیانیه گام دوم انقلاب همراه کرده است. ایشان معنویت را حلقه ی مفقوده زندگی انسان امروزی در همه ی عرصه ها می داند و آن را جهت دهنده و هدایت بخش به سلوک آدمی می داند. ایشان متناسب با نقش ها و مسئولیت هدی فردی و اجتماعی و

¹-Gibson, A

حاکمیتی، موضوع معنویت را در کنار رعایت اخلاق مداری را به همه ی آحاد جامعه، حوزه ها، دانشگاهها و سایر مراکز فرهنگی و نهادهای قانون گذار، رسانه ها و دولت گوشزد کرده اند (سلیمانی، ۱۳۹۹: ۱۰۲). معنویت و اخلاق گرایی در بیانیه گام دوم انقلاب، با بی عدالتی، سلطه پذیری، روحیه انفعال اجتماعی سرستیز دارد و باید به شیوه ی معقول، منطقی، حساب شده، رثوفانه و مهربانانه و در ارتباط با آحاد مردم جامعه و بدون قوه قاهره بسط داد و در این بین باید بر خطرات تهاجم و استحاله فرهنگی و برنامه های ضد معنویت و ضد اخلاقی قانون های معاند توجه نمود.

مقام معظم رهبری (مدظله العالی)، در سخنان ارزشمند خود در جمع معلمان عزیز در سال های ۱۳۸۴ و ۱۳۸۷ بر موضوع معنویت و اخلاق تاکید کرده اند و می فرمایند: شما معلمان می توانید معلم دین و معلم اخلاق و پرورش دهنده معنویت و اخلاق در خود و در دانش آموزان باشید. شما می توانید با سواد و نفوذ معلمی خود، با تاثیر روحی و معنوی بر متعلم به یک نقطه روشن و نورانی در قلب آنان برسید و اثرات مهمی باقی بگذارید. بچه ها را متدین بار بیاورید. متدین بار آوردن بچه ها همان چیزی است که می تواند آینده ی این کشور را آباد کند. تشکیل هویت نسل جدید به دست معلم معنوی گر و متخلق به اخلاق اسلامی است^۱.

معلم نمونه، معلمی معنوی و اخلاقی بر طبق آموزه های دینی و اسلامی است. اخلاق، تعهد و نفوذ معنوی از جمله شایستگیهای بارز هر معلمی اند که باعث جذب و انجذاب دانش آموزان به سمت معلم می شوند. تقوا، اخلاص، رافت و مهربانی، گذشت، خودشناسی، افزایش روحیه معنوی و متوسل شدن به آموزه های دینی از جمله کارهای مهم برای تقویت نشاط، شادابی، انگیزه، کارایی و اثربخشی معلم و به طبع آن افزایش سطح سواد تربیتی او در ارتباط با دانش آموزان است.

مقبول ترین معنویت از نگاه رهبر معظم انقلاب، معنویت پیامبرانه یا انقلابی است. در این مدل فرد به دنبال کسب معنویت از لابه لای زندگی عرفی و دنیوی است. تفاوتی که این نوع معنویت با معنویت کاربردی دارد این است که تنها به مسئولیت اجتماعی و کمک به مردم توجه دارد، بلکه راهکار اصلی این کمک، استقرار عدالت اجتماعی است. معنویت به دنبال اخلاق در بیانیه گام دوم انقلاب بر برقراری عدالت و زندگی اجتماعی تکیه دارد (شاگرد نژاد، ۱۳۹۸: ۲).

از بیانات گوهر بار مقام معظم رهبری (مدظله العالی)، می توان دریافت که ایشان معلمان را افسران سپاه پیشرفت کشور می دانند و بر شاخص هایی برای تعیین شایستگی معلم در تراز انقلاب اسلامی همچون: داشتن روحیه انقلابی، بصیرت، روحیه تحلیل گری و استدلال منطقی، آرمان خواهی، تولید فر، داشتن ذهن پرسشگر، قوه تفکر، خودسازی در پرتو معنویت دینی و اخلاق اسلامی، تبدیل تهدیدها به فرصت ها، خودباوری، همگرایی، مقابله با استحاله فرهنگی، تربیت فردی در کنار تربیت سازمانی، ارائه مدل رفتاری و در نهایت داشتن روحیه جهادی تاکید داشته اند. امروزه در تمامی ارکان نظام آموزش و پرورش

بویژه در بُعد نیروی انسانی آن، یعنی معلمان، یکی از مهم ترین و موثرترین راههای موفقیت در بُعد فردی و جمعی، داشتن روحیه و صفات بارز معنویت گرایی و اخلاق و روابط اجتماعی از حیث حسن معاشرت و ارتباط خوب با والدین، دانش آموزان، همکاران و دیگر آحاد مردم و حضور با آنان است. توانایی معاشرت با دیگران همراه با حسن ارتباط و خوشرویی مهارتی است که بصورت اکتسابی در معلمان بوده و باید آموخته شود. نخستین گروهی که هر فردی زمینه معاشرت اجتماعی را در آن در می یابد، محیط اجتماعی خانواده است و در مراحل بعد همسالان، دوستان، همکاران، همسایگان و عموم مردم جامعه در شکل گیری شخصیت اجتماعی و معاشرتی انسان تاثیر فراوانی دارند و سپس تعامل انسان با اجتماع های بزرگتر مانند شهروندان جامعه و جامعه جهانی شکل می گیرد که در تکوین شخصیت اجتماعی و معاشرتی او تاثیری عمیق و انکار ناپذیر دارند. معلمان هم به عنوان اثرگذار ترین و مهمترین سرمایه نظام تعلیم و تربیت در این بین از اهمیت فراوانی در این زمینه برخوردارند.

در بررسی جلوه های اخلاق اجتماعی با توجه به موضوعات آن در اسلام، آیات قرآنی و روایات معصومان (ع) مواردی همچون: عدالت گستری، آداب معاشرت، امر به معروف و نهی از منکر، رحم، وفای به عهد، دوستی و رفاقت، صداقت، جوانمردی، اصلاح ذات البین، یتیم نوازی، گره گشایی، ایثار، بخشندگی، مهرورزی، تعهد و مسئولیت پذیری، پرهیز از تجسس، تهمت، استهزا، تمسخر، دروغ و دوری از مجادله می باشند (ملکشاهی و مروتی، ۱۳۹۴: ۸۲).

اگر بخواهیم اهمیت و فایده های یکی از جلوه های معنویت و اخلاق جمعی یعنی معاشرت و حفظ اخلاق را در این حوزه از نگاه دین را بیان نمود می توان به: ضرورت گسترش معاشرت و صلح رحم در طولانی شدن عمر انسان، افزایش روزی و فقر زدایی، محبوبیت نزد خویشاوندان و دوستان، افزایش آگاهی ها و تجارب متعدد و غنی به واسطه تبادل ارتباطات و افکار با دیگران، دفع بلا و پاکیزگی اعمال، آبادانی شهرها و آسانی حساب در روز قیامت و گسترش رحمت واصله الهی اشاره نمود.

دین اسلام هر نوع روابط اجتماعی و نحوه معاشرتی را توصیه نمی کند، بلکه برخی از معاشرت ها را زیان آور و مخرب دانسته و توصیه اکید بر ترک آنها نموده است. چنانکه در بحارالانوار آمده است که پیامبر اکرم (ص) به ابوذر غفاری فرمودند: ای ابوذر، همنشین صالح بهتر از تنهایی و انزوا است و تنهایی بهتر از همنشینی با ناصالحان است (بحار الانوار، ج ۷۴، باب ۴: ۸۴).

تاکید مقام معظم رهبری (مدظله العالی) برای افزایش دادن چشمگیر فضائل معنوی و اخلاقی در فضای عمومی جامعه و نهادها و سازمان های مختلف در بیانیه گام دوم انقلاب متوجه بر رعایت فضیلت هایی چون: خیرخواهی، گذشت، کمک به نیازمند، راستگویی و پرهیز از شایعه پراکنی، شجاعت، تواضع، اعتماد به نفس، رعایت حقوق دیگران، احترام به دیگران، وفای به عهد و دیگر خلیقات نیکو است. در بیانیه گام دوم انقلاب، اخلاق و اخلاق مداری جهت دهنده ی همه حرکتها و فعالیتهای فردی و اجتماعی و نیاز اصلی جامعه و هر نهاد و جمعی است و خیر و برکت با اخلاق همراه است. در این بین بهبود و ارتقای معنویت و اخلاق در حوزه اخلاق اجتماعی در معلمان در همه رده ها به عنوان افرادی موثر، حساس و مردمی که بطور مستقیم در ارتباط با مردم از تمامی اقشار است از اهمیت زیادی در کارایی و

اثربخشی و سالم سازی این نهاد اجتماعی، مردمی تعلیم و تربیت برخوردار است. در باب اهمیت و ضرورت کسب و ارتقای شایستگی های معنوی و اخلاقی معلمان در جهت رشد سطح سواد تربیتی او در این زمینه باید گفت: معلم می تواند علاوه بر دارا بودن روحیه معنویت گرایی در خود و متخلق بودن به اخلاق اسلامی، نقش برجسته ای در تربیت دینی و اخلاقی دانش آموزان بصورت شناخت آموزه های دینی و اخلاقی، تبدیل شناخت ها به باورهای قلبی و به کار بستن این باورها در رفتارهای فردی و اجتماعی دانش آموزان داشته باشد و معلم می تواند با تقویت روحیه حق گرایی، قدرت تفکر، قدرت تشخیص حق از باطل، الگودهی رفتاری اخلاقی و دینی و انتخاب شیوه ی مناسب در بیان آموزه های دینی و اخلاقی و پاسخ به شبهات، دانش آموزان را در راستای تربیت اخلاقی و دینی هدایت کند و در این راستا به طور قطع کسب و ارتقاء شایستگی های معنوی و اخلاقی معلم می توان سطح سواد تربیتی او را افزایش دهد. رشد شایستگی های معنوی و اخلاقی یک معلم خوب می تواند، سطح سواد تربیتی او را در حوزه معنوی و اخلاقی در مقابل دانش آموزانش که با هدف تربیت شایسته آنان همراه است را ارتقاء دهد و موجب دستیابی به اهداف تربیت اسلامی، تولید دانش، توسعه ارزشهای والای انسانی، اثربخشی و توسعه مفهوم خود و خود شناسی، رشد وجدان اخلاقی، ارتقای شاخص های تدریس متناسب با تربیت اسلامی، اعتماد به نفس، درونی سازی و تقویت ارزشهای دینی، رشد شخصیت حرفه ای گرایی در تربیت و غلبه بر موانع و چالش ها در ارتباط با دانش آموزان شود.

پیشینه پژوهش

در این زمینه تحقیقات متنوعی صورت گرفته که به برخی از آنها اشاره می شود: در سال ۱۳۹۱، پژوهشی توسط موسوی نیا و صفار حیدری در خصوص نقش و جایگاه معلم به عنوان برجسته ترین الگوی اخلاقی در آموزش از منظر اسلام صورت گرفت. نتایج نشان داد که اسوه و الگو بودن معلم، شایستگی های اخلاقی معلم و تاثیر و نفوذ آن بر روح و جان شاگردان حکایت از نقش و جایگاه اخلاقی معلم است (موسوی نیا و صفار حیدری، ۱۳۹۱: ۱۰۴). پژوهشی در سال ۱۳۹۳، در مورد فرایند تربیت معنوی از دیدگاه معلمان توسط قبادی و بلند همتان صورت گرفت. نتایج بیانگر این بود که معنای زندگی مبتنی بر هدفمندی، آزادی، مسئولیت پذیری، پاسخگو بودن به ندای وجدان انسانی، تجربه زندگی معنوی در حوزه های خلاقیت، تجربه و نگرش نقش مهمی در ارتقاء و رشد شایستگی ها و تربیت معنوی معلمان دارند (قبادی و بلند همتان، ۱۳۹۳: ۳۳۱). در سال ۱۳۹۴، پژوهشی توسط میرزایی و نوروزی در مورد بررسی و تحلیل مولفه های تربیت در حوزه اخلاقی و اجتماعی از منظر مقام معظم رهبری صورت گرفت. نتایج نشان داد که اصلی ترین هدف تربیت در حوزه اخلاقی و اجتماعی شامل پرورش انسان های متفکر، محقق، پیشرو، عالم، متدین، متخلق و آراسته به فضایل اخلاقی برای رسیدن به بصیرت، سعادت و جامعه صالح در شئون اخلاقی و اجتماعی است که دستیابی به غایت اصیل زندگی انسانی یعنی قرب الی الله و تخلق به اخلاق الله را در بر خواهد داشت (میرزایی و نوروزی، ۱۳۹۴: ۷۷). در سال ۱۳۹۵، پژوهشی توسط مهدوی هزاوه و همکاران در زمینه تبیین ویژگیهای معلم بر اساس حیات طیبه صورت

گرفت. نتایج نشان داد که مهمترین مصداقهای دستیابی به حیات طیبه در کودکان عبارت است از: آموزش دین و اخلاق مداری با تاکید بر جنبه عاطفی و مناسکی، توجه به نقش الگویی اخلاق و معنویت معلم، تمرین کنترل خود، قضاوت منطقی، گرایش به هویتها و تنفر از زشتیها و به تاخیر انداختن خواسته ها. همچنین بر اساس مبانی تعلیم و تربیت کودک و مصداقهای آن، ویژگیهای معلم شامل: معلم عامل و الگوی اخلاقی و معنوی، معلم مسئول و مراقب و معلم با سطح سواد تربیتی متخصص و فکور (مهدوی هزاوه و همکاران، ۱۳۹۵: ۱۳۹). پژوهشی توسط سید طباطبایی و فریدونی در سال ۱۳۹۶، در مورد الگوی استخراج نظام مسائل آموزش و پرورش کشور مبتنی بر بیانات حضرت امام خامنه ای حفظه الله تعالی انجام گرفت. نتایج نشان داد که اعتقادات، اخلاق، معنویت، رفتار، ایجاد شوق به دانستن، ساختن ذهن و فعال کردن فکر از ارکان مفهومی و گزاره ای هنجاری نظام مسائل آموزش و پرورش از دیدگاه مقام معظم رهبری اند که می توانند باعث کسب صلاحیت و شایستگی معلمان در جهت رشد سواد تربیتی و خیر و صلاح جامعه شوند (سید طباطبایی و فریدونی، ۱۳۹۶: ۱۱۴). زندگی و معصومی فرد در سال ۱۳۹۷، در خصوص بررسی اولویت های یادگیری مادام العمر در قالب انواع سوادها عصر حاضر پژوهشی انجام دادند. نتایج نشان داد که سواد مالی، سواد رایانه ای، سواد پژوهشی و سواد تربیتی از دیدگاه اساتید و دانشجویان اهمیت بیشتری نسبت به دیگر انواع سوادها نظیر: سواد عاطفی، سواد اطلاعاتی و سواد سلامت دارند و در این بین مشخص شد که داشتن روابط و نحوه معاشرت، پابندی به اصول و مبانی معرفتی، معنوی و اخلاقی باعث افزایش شناخت و شایستگی های بیشتری در کسب و ارتقاء انواع سوادها در عصر جدید برای اساتید و دانشجویان دارد (زندگی و معصومی فرد، ۱۳۹۷: ۷۶). مریجی در سال ۱۳۹۸، پژوهشی در مورد مبانی و عوامل تحقق تغییرات اجتماعی در بیانیه گام دوم انقلاب انجام داد. نتایج نشان داد که رهبر معظم انقلاب معتقد است که نباید انقلاب را در همه جهات غیر منفعل دانست و از تغییر در آن نگران بود. اصولی چون عدالت، معنویت، اخلاق و استقلال به عنوان مبنای تغییرات در بیانیه گام دوم انقلاب مورد توجه قرار گیرند (مریجی، ۱۳۹۹: ۷۹). در سال ۱۳۹۸، پژوهشی توسط عابدی در زمینه ویژگی های معنوی معلم شایسته بر اساس آموزه های دینی و سند تحول بنیادین آموزش و پرورش صورت گرفت. نتایج نشان داد که داشتن روحیه معنویت گرایی و آراستگی به صفات بارز اخلاقی در هر معلم نظیر: عفو و گذشت، رافت و مهربانی، تعهد و مسئولیت پذیری و تقوا و خلوص می تواند باعث افزایش سطح شناخت تربیتی معلم و افزایش انگیزه کاری، نشاط و کارایی معلم شوند (عابدی، ۱۳۹۸: ۴۷). در سال ۱۳۹۹، پژوهشی توسط بخشنده بالی در زمینه تاکید بر اخلاق فردی و اجتماعی در بیانیه گام دوم انقلاب انجام شد. نتایج نشان داد که انسان موجودی اجتماعی است و در زندگی جمعی و ارتباط با هموعانش باید از خصوصیات اخلاقی برخوردار باشند و از خصوصیات قبیح غیر اخلاقی دور باشند و در اجتماع از فضائل اخلاقی همچون: تواضع، تقوا، صلح، دوستی، ادب و احترام، عدالت، برادری و صمیمیت، ایثار، وفای به عهد، راز داری و حفظ حریم خصوصی دیگران برخوردار باشند (بخشنده بالی، ۱۳۹۹: ۶۸). خدا بخشی هفتجانی در سال ۱۳۹۹، پژوهشی در زمینه تاثیر گام دوم انقلاب در حوزه معنویت و اخلاق بر کیفیت زندگی کاری صورت داد. نتایج نشان داد که متغیر مستقل یعنی بهره گیری از

مولفه های معنویت و اخلاق در بیانیه گام دوم انقلاب همچون: خیرخواهی، آرامش، گذشت، صداقت، شجاعت، تواضع، اعتدال گرایی و کمک به دیگران بر متغیر وابسته یعنی کیفیت زندگی کاری تاثیر معنی داری دارد (خدا بخشی هفشجانی، ۱۳۹۹: ۴۸). در سال ۱۳۹۹، پژوهشی توسط احمد غلامی و همکاران در مورد رویکرد معنویت گرایانه مارتین بوبر به اخلاق معلمی انجام گرفت. نتایج نشان داد که دلالت‌های چهارگانه اخلاق معلمی یعنی خداوند، جهان، خود و انسان های دیگر در جامعه را می توان در دو مرحله خلاصه نمود: معلم به واسطه ی ایجاد رابطه شخصی با خداوند، معنویت الهی را به تمامی افکار و افعال خود در ارتباط با دانش آموزان فرا می خواند. در این بین معلم از قوای وجودی خویش مانند حق انتخاب، تصمیم گیری و اراده آگاهی می یابد و از خودمداری، تنگ نظری و اصرار بر رابطه از نوع (من - آن) رها می گردد (احمد غلامی، ۱۳۹۹: ۱۷۳). پژوهشی توسط میلیمان^۱ در مورد رابطه بین معنویت گرایی با افزایش میزان سطح دانش تربیتی و ارتباطی و کیفیت کاری معلمان در سال ۲۰۰۳ انجام شد. نتایج نشان داد که معنا بودن سطح کاری در سطح فردی، احساس همبستگی در سطح گروهی و همسویی با ارزش های تربیتی در سطح سازمانی بر اثر معنویت گرایی حاصل شده و می توانند وضعیت سطح سواد تربیتی و ارتباطی معلمان را در محیط کاری و در ارتباط با والدین و دانش آموزان بهبود و ارتقاء بخشند (میلیمان، ۲۰۰۳: ۴۴۶). در سال ۲۰۱۰، پژوهشی توسط بوچانان^۲، در زمینه اثرات ویژگی ها و ابعاد معنوی معلمان انجام گرفت. نتایج نشان داد که رشد و پرورش ویژگی ها و ابعاد معنوی معلمان از قبیل: معنابخشی به هدف زندگی، خودآگاهی، عزت نفس، رابطه با وجود متعالی خداوند، کنترل خود، انعطاف پذیری، تعقل، ارتباط با نظام هستی و درک متقابل تجربیات و ارتباطات با دانش آموزان در محیطی معنوی و اخلاقی باعث افزایش سطح دانش تربیتی معلم خواهد شد و همچنین موجب اجرای اثربخش تر برنامه های آموزشی و درسی می گردد (بوچانان، ۲۰۱۰: ۱۹۱). پژوهشی در سال ۲۰۱۷، پژوهشی توسط هیرش^۳ در زمینه رعایت اصول و مبانی اخلاق و مسئولیت پذیری اجتماعی در بین مردم صورت گرفت. نتایج نشان داد که بهبود و ارتقای اخلاق اجتماعی در برگیرنده مواردی همچون: مهر و محبت، وجدان و تعهد کاری، عدالت با دیگران در برخورد و روابط و حفظ اسرار است (هیرش، ۲۰۱۷: ۱۰۵۹۳). در سال ۲۰۱۸، سادیه بنت ایوب و همکارانش^۴، پژوهشی در مورد نقش اخلاق معلمان بر غلبه چالش های عصر جدید صورت گرفت. نتایج بیانگر این بود که رشد شایستگی های اخلاقی می تواند برای یک معلم در عصر جدید باعث تقویت روحیه خودآگاهی، اعتماد به نفس، کسب سجایای اخلاقی، توسعه ارزشهای انسانی و افزایش سطح سواد نحوه تربیت اجتماعی و اخلاقی در دانش آموزان شود (سادیه بنت ایوب و همکاران، ۲۰۱۸: ۲۳۱۰). با مطالعه تطبیقی پیشینه پژوهش مشخص شد که نتایج تحقیقات با هم همخوانی دارند و جنبه

¹ -Milliman, J

² -Buchanan, M

³ -Hersh, M

⁴ -Saadiyah binti Ayub, N & et al

نوآرانه این پژوهش این است که به طور خاص بر نحوه، سلوک، شایستگی ها و آداب معنوی و اخلاقی در حوزه معاشرت به عنوان بخشی از روحیه معنویت و اخلاق در حوزه اجتماعی معلمان منطبق با بیانیه گام دوم انقلاب اسلامی می پردازد.

روش شناسی

این نوشتار از نوع تحقیقات توصیفی است که به موضوع شایستگی های معنویت و اخلاق در سرفصل دوم بیانیه گام دوم انقلاب با نگاهی به حوزه آداب و نحوه معاشرت و ارتباطات معلم در جهت اجرایی شدن مفاد معنوی و اخلاقی بیانیه گام دوم انقلاب و بهبود و ارتقاء سطح سواد تربیتی معلم می پردازد. در این بین با مطالعه مروری منابع اولیه و اصیل حیطه صلاحیت معنوی و اخلاقی برگرفته از سرفصل معنویت و اخلاق در بیانیه گام دوم انقلاب اسلامی پرداخته شده و به یک جمع بندی و ایجاد فرصت برای ارائه راهکارها و پیشنهادات کاربردی و جدید با استفاده از تجارب پژوهشگر حاضر، یک نتیجه گیری کلی بر طبق تحقیقات پیشین و مرتبط، ارائه شده است. در این راه از منابع استنادی^۱ (کتابخانه‌ای) استفاده شده و با رویکرد توصیفی- تحلیلی با مراجعه به منابع علمی مختلف (کتب، مجلات، مقالات، سخنرانی ها و منابع اینترنتی) موضوع، مورد بررسی قرار گرفته است.

تحلیل یافته ها

می توان از رهنمودهای مقام معظم رهبری در بیانیه گام دوم انقلاب صادر شده در ۲۲ بهمن ماه ۱۳۹۷ در حوزه معنویت و اخلاق و اخلاق مداری چنین استنباط کرد که: ۱. معنویت و اخلاق در مقابل دیدگاه سوداندیشانه و منفعت گرایانه قرار دارد و انسان فقط به سبب حکم وجدان الهی و فطری خویش به سمت معنویت و اخلاق گرایي و ارزشهای اخلاقی در جامعه حرکت می کند. ۲. معنویت و اخلاق امری کامل هستند که در تمام ساحات و شئون زندگی راه دارد و انسان مومن و با معنی، چه در عالم نظر و چه در عالم عمل، فقط و فقط رضایت خدای متعال را در معنویت و روابط اخلاقی خود با دیگران، مبنا و اساس قرار می دهد. ۳. معنویت و اخلاق در جامعه، جهت بخش جهان انسانی اند و به همه حرکت ها و فعالیت ها جهت می دهند و از اجزای فرهنگ زیربنایی و اصیل اند و به عنوان بنیان و اساس زندگی انسانی در دنیای عرفی و دنیوی محسوب می شوند. ۴. معنویت و اخلاق به عنوان حاجات اصلی جامعه بوده و بهشت آفرین اند و هر چه وجدان معنوی و اخلاقی در جامعه بیشتر رشد کند، برکات بیشتری را به بار می آورد. معنویت، حصار گناهکاری و اخلاق، نگهبان ثبات، عامل همبستگی اجتماعی در جامعه و تعدیل کننده خواسته ها و تمنیات انسان هست. ۵. دولت اسلامی، باید برای فراهم سازی زمینه رواج روحیه معنویت گرایي و اخلاق در جامعه مصمم بوده و تلاش جهادی نماید. بها دادن به فعالیت های نهادهای اجتماعی و فرهنگی و مقابله با کانون های ضد معنویت و ضد اخلاقی در جامعه، می تواند حکومت

¹ -Citation Sources

اسلامی را در این باره کمک کنند. در بیانیه گام دوم انقلاب بر اهمیت معنویت گرایی و اخلاق مداري به عنوان راههای سعادت فردی در زندگی جمعی اشاره شده و اثرات آنها را می توان شامل: مشارکت مردمی، خیرخواهی، شجاعت، تواضع، اعتماد به نفس، کمک رسانی، نیکوکاری، وفاداری، حفظ آبرو، ارتقای شناخت اخلاقی، مدیریت جهادی، افزایش عیار معنویت و اخلاق، برادری، پاکی و صداقت، یکرنگی و همدلی، همگرایی، پرسشگری، روحیه اعتدال گرایی و عقلانیت، استکبار ستیزی، صدقات، عزت و اقتدار، روحیه انقلابی، آرمان خواهی، خودسازی معنوی و اخلاقی، خودباوری، مقابله با استحاله فرهنگی و اخلاقی، تبدیل تهدیدها به فرصت ها، زایش قوه تفکر، بصیرت، تحلیل گری و استدلال منطقی، خودسازی، نقد پذیری، خلوص، توکل بر خدا، ایمان، ایثار و فداکاری، حفظ شان و کرامت اجتماعی، عدم افراطی گری، تاب آوری و روحیه صبر و تحمل در زندگی اجتماعی، عزت نفس گروهی، ترویج اخلاق و منطق اخلاق جمعی، جوانمردی، عفو و گذشت و دفاع از ارزش های انسانی و معنوی در جامعه و به نفع جمع و ارتقاء امور عام المنفعه و همیار و همدلی و همزبانی دانست که در این بین می توان به راهکارهای معنوی سازی و اخلاق سازی در بین مردم طبق بیانیه گام دوم انقلاب همچون: استمداد الهی و طلب کمک از خداوند، قاطعیت و حساسیت نهادهای نظارتی، فرهنگی، اجتماعی، دولتی و مردمی و همچنین عامه مردم در حفظ و نشر معنویت و اخلاق مداري و جلوگیری از تشکیل نطفه معنویت زدایی و فساد اخلاقی و بی اخلاقی در اجتماع اشاره کرد. معلم با الگوگیری و قرار دادن سرلوحه ی آنها در زندگی خود و محیط کار خود در کلاس و مدرسه می تواند سواد تربیتی خود را برای تربیت شایسته نسل نوجوان دانش آموز، بهبود و ارتقاء دهد.

نتیجه گیری و پیشنهادها

بیانیه مقام معظم رهبری (مدظله العالی) در ۲۲ بهمن ماه ۱۳۹۷ به مناسبت چهلمین سالگرد پیروزی انقلاب اسلامی، موسوم به گام دوم انقلاب اسلامی، منشور هدایت و نقشه راه حرکت آینده انقلاب و نظام اسلامی است که چگونگی دست یافتن به تمدن نوین اسلامی را نوید می دهد. در این بین تاکید زیادی بر افزایش چشمگیر معنویت و اخلاق در فضای عمومی جامعه شده است و بر اخلاق و برجسته کردن ارزش های معنوی و اخلاقی، به منظور جهت دادن به همه حرکت ها و فعالیت های فردی و اجتماعی مردم و نهادهای فرهنگی و اجتماعی توجه شده است. باید به این نکته توجه داشت که در بیانیه گام دوم انقلاب به موضوعات معنویت و اخلاق به عنوان مسائلی در مقابل سود و منفعت است. همچنین معنویت در کنار اخلاق، چشم داشتن به عالم بالاست و جهت بخشیدن همه حرکات و فعالیت های فردی و اجتماعی و حاجات اصلی جامعه و بهشت آفرین بوده و همچنین باید در پی فراهم سازی زمینه رواج معنویت گرایی و اخلاق در جامعه و همه نهادها و سازمان های مهم و حساس مردم محور همچون آموزش و پرورش بود. با بررسی بیانیه گام دوم انقلاب به نظر نگارنده پژوهش حاضر، چهار راهبرد اساسی در راستای تحقق ابعاد معنویت و اخلاق که می توانند سواد تربیتی معلم را ارتقاء دهد، می توان ارائه نمود: ۱. راهبرد ترویج سبک زندگی اسلامی شامل (جهاد همه جانبه و هوشمندانه در مقابل سبک زندگی غربی و تبیین

جامع، ترویج و نهادینه سازی سبک زندگی اسلامی به ویژه در حوزه خانواده‌ها و محیط مدارس) ۲. راهبرد مقابله معقول با فعالیت های کانون های ضد معنویت و ضد اخلاقیات (رصد دقیق کانون های مقابله با معنویت گرایی و اخلاق و فعالیت های آن، شناسایی راههای معقول ستیز با کانون های ضد معنویت و اخلاق و برنامه ریزی و اقدام هوشمندانه و مسئولانه برای مقابله با کانون های ضد معنویت و اخلاق در خانواده ها و مدارس) ۳. راهبرد نزدیکی مدیران میانی و ارشد و معلمان به منش و رفتار معنوی و اخلاقی (تربیت مدیران و معلمان جوان با روحیه انقلابی و جهادی، سپردن مدیریت ها به معلمان جوان، مشتاق و جهادی و تقویت منش و رفتارهای دینی، معنوی و اخلاقی) ۴. راهبرد گسترش ارزش های معنوی و اخلاقی در بین معلمان با والدین و دانش آموزان (اهتمام به کادر سازی در حوزه تربیت معنوی و اجتماعی مدارس، معرفی الگوهای معنوی و اخلاقی به ویژه حضرت محمد (ص) و حضرات معصومین (علیهم السلام) و امام خمینی (ره)، رونق بخشیدن به فضاهای دینی و مجالس اخلاقی در مدارس، ارتقای کمی و کیفی مراسمات گوناگون دینی، عرفانی، معنوی و اخلاقی و کمک به نهادهای اجتماعی و فرهنگی برای رشد معنویت و اخلاق در مدارس و بالطبع در جامعه).

انسان موجودی مدنی و اجتماعی است و سعادت خود را در قالب زندگی معنوی و جمعی و معاشرت با دیگران می داند و این امر مورد تاکید فراوان دین مبین اسلام و تاکیدات مقام معظم رهبری (مد ظله العالی) است که همواره بر پرهیز انسان از انزوا و عزلت طلبی و در عوض بر حضور در اجتماع و زندگی جمعی در کنار معنویت سفارش نموده است. امروزه با توجه به ضرورت روابط معنوی و اجتماعی با دیگران، انواع روابط اجتماعی و انسانی و معنوی در جوامع که گاهی به انحراف و دوری انسان از مسیر اصلی هدایت و سعادت الهی می انجامد، اهمیت حفظ و توسعه صحیح معنویت گرایی و اخلاق در زمینه چگونگی معاشرت در روابط اجتماعی در سایه توجه به دین اسلام و توسل به روش و کردار پیامبر اکرم (ص) و ائمه اطهار (علیهم السلام) را پر رنگ تر کرده است که این مقاله نیز به بررسی این موضوع اساسی و البته به شناخت و ضرورت آسیب ها و چالش های آن با هدف شناخت برای بهبود و ارتقای معنویت گرایی و اخلاق جمعی در بین معلمان با هدف افزایش سطح سواد تربیتی معلم در ارتباط و معاشرت با والدین، دانش آموزان، همکاران و دیگر مردم پرداخت. در این بین آسیب ها و چالش هایی همچون: دخالت بی جا در امور و حریم خصوصی زندگی دیگران، شایعه پراکنی، افشای اسرار، عدم اعتدال ورزی در روابط دوستی و همنشینی عاقلانه و مطلوب با دیگران و در نهایت سوء استفاده ابزاری و فرصت طلبی در محیط کار و در جامعه وجود داشت که معلم با رفع این آسیب ها، می تواند سطح سواد تربیتی خود را در حوزه های معنویت و اخلاق مداری افزایش دهد. باید گفت: نتایج این پژوهش با نتایج تحقیقات، قبادی و بلند همتان (۱۳۹۳)، مهدوی هزاوه و همکاران (۱۳۹۵)، سید طباطبایی و فریدونی (۱۳۹۶)، زندی و معصومی فرد (۱۳۹۷)، عابدی (۱۳۹۸)، بخشنده بالی (۱۳۹۹)، خدا بخشی هفشجانی (۱۳۹۹)، بوچانان (۲۰۱۰)، هیرش (۲۰۱۷) و سادیه بنت ایوب و همکاران (۲۰۱۸) همخوانی دارد. با توجه به اینکه محور دوم بیانیه گام دوم انقلاب، محور معنویت و اخلاق مداری می باشد این محور، می تواند شرایط را برای بهبود و ارتقای معنویت و اخلاق و نحوه معاشرت اجتماعی را برای بهبود و ارتقای ارتباطات و معاشرت

های اجتماعی معلمان با اولیاء و دانش آموزان و همچنین همکاران و سایر اقشار مردم مهیا کرده که به طور قطع در افزایش سطح کیفیت سواد تربیتی و بالطبع سبک زندگی آنان موثر می باشد که متناسب با آن، پیشنهادات کاربردی ارائه می گردند: در بررسی و مطالعه ابعاد معنویت و اخلاق در بین معلمان، از نظر و دیدگاه های متخصصان علوم اجتماعی، تربیتی، قوم شناسان، جامعه شناسان، مردم شناسان و علمای معنوی و علمای علم اخلاق و همچنین مبلغان دینی، تربیتی، عقیدتی و اسلامی طبق مفاد معنوی و اخلاقی بیانیه گام دوم انقلاب بهره کافی را گرفت. کلاس ها و دوره هایی در قالب آموزش معنویت گرایی و اخلاق صحیح و اسلامی در محیط خانواده، مدرسه، محیط کار و جامعه برای معلمان بصورت مداوم و با مدرسانی مجرب و آگاه بر طبق مفاد اخلاقی بیانیه گام دوم انقلاب به طور هدفمند برگزار گردد. در آینده ای نزدیک، با شناخت آسیب های معنویت زدایی و بی اخلاقی در حوزه ارتباطات اجتماعی و آداب و سلوک معاشرت، سند ملی معنویت و اخلاق اجتماعی و آداب و سلوک معاشرت معلمان با ارباب رجوع، توسط صاحب نظران و متخصصان علوم تربیتی، اجتماعی و جامعه شناسی با بهره گیری از مفاد اخلاقی بیانیه گام دوم انقلاب، برای افزایش سطح سواد تربیتی معلمان، تهیه، تدوین و تصویب شود و بر اجرای مفاد این سند مطابق با بیانیه گام دوم انقلاب، نظارت دقیق و مستمر صورت گیرد. زمینه ارائه آموزش های علمی و اصولی و متنوع و مرتبط با نیازها و موازین گسترش معنویت گرایی و اخلاق در بین همه ی معلمان با گروه های مختلف دانش آموزی و مردمی فراهم گردد. تقویت جو معنوی و اخلاقی در بین نهادها و سازمان های مردم مدار از جمله نظام آموزش و پرورش که مبتنی بر اعتماد و پرورش احساس تعلق، تعهد، علم آموزی، تربیت، وظیفه شناسی، صداقت، ایثار، دوستی، وفاداری و برادری باشد، انجام گیرد. سیاست های تشویقی متناسب با سطح افزایشی در بهبود معنویت گرایی و اخلاق و سلوک اجتماعی مطلوب برای معلمان در ارتباط با دانش آموزان و آحاد مردم در محیط کار و اجتماع، مبدول گردد. زمینه تسهیل و ایجاد شیوه های ارتباطی صمیمی با هدف بهبود و ارتقای روحیه معنویت گرایی و نحوه و آداب اخلاق معاشرت های اجتماعی در بین همه ی معلمان در برخورد با دانش آموزان، والدین، همکاران و با آحاد مردم انجام گیرد. زمینه گردآوری، سازماندهی، پردازش و انجام سریع ایده های معنویت گرایی و اخلاقی جدید معلمان، توسط نظام آموزش و پرورش فراهم گردد. زمینه آگاه سازی نهاد های پژوهشی و تحقیقاتی نظام آموزش و پرورش در جهت تحقیق و بررسی هدفمند در مورد بیانیه گام دوم انقلاب اسلامی در حوزه ها و ابعاد مختلف مسائل معنویت و اخلاق، با تکیه به مبانی و اصول دینی و اسلامی فراهم گردد. در محتوای برنامه های آموزشی رسمی و غیر رسمی به معلمان، به مبحث معنویت و اخلاق و سلوک معاشرت اسلامی صحیح به منظور نهادینه نمودن و اصلاح رفتارهای معنوی و اخلاق در حوزه اجتماعی و نحوه معاشرت در محیط کار و اجتماع با استفاده از مفاد معنوی و اخلاقی و راهگشای بیانیه گام دوم انقلاب پرداخته شود. طبق توصیه های مقام معظم رهبری (مدظله العالی) باید از معانی و انگاره های معنوی و اخلاقی به سمت گفتمان معنویت گرایی و اخلاقی سازی در جامعه حرکت کرد و در این بین نقش رسانه ها، روحانیون، بزرگان و اساتید دانشگاهی و خواص نقش مهم و بارزی دارد که باید مورد

توجه قرار گیرد. برای الگوسازی مناسب معنویت و اخلاق مداری برای معلمان، نباید فقط به دنبال یک سند و برنامه تئوری در زمینه گسترش معنویت و اخلاق مداری بود، بلکه باید به سمت اجرا حرکت کرد و روحیه معنویت گرایی و اخلاق مداری را در جامعه از طریق نهادهای مذهبی، تربیتی، فرهنگی و اجتماعی را ایجاد کرد. آنچه در بیانیه گام دوم انقلاب در باب اهمیت معنویت و اخلاق حاصل شد می توان گفت: باید این دو حوزه یعنی معنویت و اخلاق در بُعد اجتماعی به عنوان مباحث اولویت دار در تمامی سطوح و رده های نظام تعلیم و تربیت مد نظر قرار داد و فرهنگ دینی و معنویت و اخلاق اسلامی را به عنوان یک اصل پایدار و اولویت همیشگی دانست و فضا و محیط آموزش و پرورش را با معنویت و اخلاق اسلامی فراگیر و پُر جاذبه کرد و بر خطرات تهاجم فرهنگی و نفوذ برنامه های ضد معنویت و ضد اخلاق گرایی برای معلمان تاکید کرد و حساس بود و بی تفاوتی در امر معنویت و اخلاق مداری را به عنوان یک بحران هزینه زا دانست و به بررسی نیازمندی های جامع نگر در برنامه ریزی های فرهنگی، عقیدتی، معنوی و اخلاقی در معلمان پرداخت. طراحی بسته ها و نرم افزارهای مرتبط با آموزش صلاحیت های معنوی و اخلاقی ویژه معلمان متناسب با فرمایشات و رهنمودهای مقام معظم رهبری (مدظله العالی) می تواند به عنوان مکمل مفاهیم معنوی و اخلاقی در سند تحول بنیادین آموزش و پرورش و محتوای کتب درسی، مورد استفاده قرار گیرد. مسئولان و سیاستگذاران می توانند با استفاده از ابعاد و مولفه های شایستگی های معنوی و اخلاقی در بیانیه گام دوم انقلاب اسلامی و مرتبط با سطح سواد تربیتی معلم که در این پژوهش مشخص شد، به عنوان الگویی عملی جهت گزینش و استخدام معلمان (برای پرورش همه جانبه ی هویت معنوی و اخلاقی دانش آموزان) استفاده نمایند. با توجه به کاستی های موجود، دست اندرکاران نظام آموزش و پرورش می توانند به کمک آموزش های ضمن خدمت، اهمیت پرداختن به مفاهیم و مولفه های مرتبط با کسب و ارتقاء شایستگی های معنوی و اخلاقی انسان را برای معلمان تشریح نمایند تا آنان در فرصت ها و مناسبت های گوناگون، موضوع را برای جامعه هدف یعنی والدین و دانش آموزان تبیین نمایند تا مبادا این موضوع مهم به برنامه درسی پنهان و یا برنامه درسی مغفول تبدیل شود. معرفی جامع هر یک از ابعاد و مولفه های مربوط به شایستگی های معنوی و اخلاقی معلم در جهت رشد سطح سواد تربیتی او از نظر دیگر بزرگان و صاحب نظران دینی و انقلاب اسلامی و همچنین تحلیل کیفی آنها، نیازمند پژوهش های جدیدی است که پژوهشگران باید در تحقیقات آتی خود به این امر بپردازند تا در نهایت به بهبود وضعیت حاضر و موجود منجر شود.

منابع

- احمد غلامی، محمد (۱۳۹۹)، واکاوی رویکرد معنویت گرایانه مارتین بوبر به اخلاق معلمی، *فصلنامه اندیشه های نوین تربیتی*، دوره شانزدهم، شماره ۲ (پیاپی ۵۶)، ۱۹۴-۱۷۳.
- مام خامنه ای، سید علی (۱۳۹۹)، بیانیه گام دوم انقلاب برای ملت ایران، *پایگاه دفتر مقام معظم رهبری*

ایزدی، محمد علی (۱۳۹۹)، الزامات و بایسته های سبک زندگی در فرایند تحقق تمدن نوین اسلامی در اندیشه آیت الله خامنه ای با تکیه بر بیانیه گام دوم انقلاب، *کنفرانس ملی مولفه های تمدن ساز در بیانیه گام دوم انقلاب*.

ایمانی، پریسا، زارعی، سمیه (۱۳۹۴)، آداب و اخلاق و معاشرت از دیدگاه اسلام، *اولین کنگره بین المللی روانشناسی و علوم تربیتی با رویکرد اسلامی*.

بانکی پور فرد، امیرحسین، قماشچی، احمد (۱۳۸۰)، تعلیم و تربیت از دیدگاه مقام معظم رهبری، تهران: *انتشارات تربیت اسلامی*.

برغمندی، زهرا (۱۳۹۸)، بسترها و مولفه های تمدن اسلامی، *همایش ملی جستارهای پژوهشی با تاکید بر بیانیه گام دوم انقلاب*.

بخشنده بالی، عباس (۱۳۹۹)، توجه به وحدت اسلامی در گام دوم انقلاب با تاکید بر اخلاق فردی و اجتماعی، *کنفرانس ملی مولفه های تمدن ساز در بیانیه گام دوم انقلاب*.

ترک زاده، جعفر، راضی، الهام (۱۳۹۶)، تاملی بر معنویت محیط کاری از منظر رویکرد اسلامی و غربی: کاربرد در رفتار سازمانی، *دوفصلنامه علمی - تخصصی اسلام و مدیریت*، سال ششم، شماره ۱۱.

پورموسوی، سید یعقوب (۱۳۹۴)، نقش و جایگاه معلم از دیدگاه مقام معظم رهبری حضرت آیت الله خامنه ای، *اولین همایش ملی پژوهش های نوین در حوزه علوم انسانی و مطالعات اجتماعی*. رضایی، منیره (۱۳۹۸)، شایستگیهای حرفه ای معلمان: گذشته، حال و آینده، *فصلنامه تعلیم و تربیت*، شماره ۱۳۸، ۱۲۹-۱۵۰.

زندگی، بهمن، معصومی فرد، مرجان (۱۳۹۷)، اولویت های یادگیری مادام العمر در قالب سواد های عصر جدید از دیدگاه اساتید و دانشجویان، *فصلنامه پژوهش در یادگیری آموزشگاهی و مجازی*، سال ششم، شماره ۳ (پیاپی ۲۳)، ۶۵-۸۰.

خدا بخشی هفشجانی، نسرین (۱۳۹۹)، تاثیر گام دوم انقلاب در حوزه معنویت و اخلاق بر کیفیت زندگی کاری کارکنان اداره گاز استان اردبیل، *فصلنامه مطالعات رهبری فرهنگی*، سال دوم، شماره ۱ (پیاپی ۲)، ۷۰-۴۸.

خوشدونی، مهدی (۱۳۹۸)، معنویت در بیانیه گام دوم انقلاب و ماهیت آن، *مجله پیام*، شماره ۱۳۳، ۴۳-۲۷.

سلیمانی، محمد (۱۳۹۹)، درآمدی بر پیش شرط های تحقق معنویت مورد انتظار در بیانیه گام دوم انقلاب، *کنفرانس ملی مولفه های تمدن ساز در بیانیه گام دوم انقلاب*.

شاکرنژاد، احمد (۱۳۹۸)، تحلیل گونه های معنویت گرایی بر اساس بیانات رهبر انقلاب، *خبرگزاری جوان آنلاین*، کد خبر ۹۷۹۴۹۵.

شهیدی، سید جعفر (۱۳۷۸)، نهج البلاغه، تهران: *انتشارات علمی و فرهنگی*.

سید طباطبایی، سید مهدی، فریدونی، سینا (۱۳۹۶)، الگوی استخراج نظام مسائل آموزش و پرورش کشور مبتنی بر بیانات حضرت امام خامنه ای حفظه الله تعالی، *فصلنامه پژوهش در مسائل کاربردی تعلیم و تربیت اسلامی*، سال بیست و پنجم، شماره ۳۴، ۱۳۱-۹۵.

طالعی اردکانی، محمد (۱۳۹۷)، اخلاق اجتماعی، *فصلنامه علمی- تخصصی اسلام پژوهان*، سال پنجم، شماره ۷، ۱۰۷-۸۲.

عابدی، رضا (۱۳۹۸)، ویژگی های معنوی معلم شایسته بر اساس آموزه های دینی و سند تحول آموزش و پرورش با هدف ارائه الگوی عملی برای افزایش انگیزه، نشاط و کارایی معلم، *چهارمین کنفرانس بین المللی دستاوردهای نوین پژوهشی در علوم اجتماعی، علوم تربیتی و روانشناسی*.
فلاح، محمد جواد (۱۳۹۹)، دیدگاه های اخلاقی در بیانیه گام دوم انقلاب، *نشریه آموزشی اطلاع رسانی معارف*.

قبادی، بهنام، بلند همتان، کیوان (۱۳۹۳)، تبیین معنای زندگی از دیدگاه معلمان در فرایند تربیت معنوی، *پنجمین کنگره پیشگامان پیشرفت*.

کاظمی، محمود، بهرامی، بهرام (۱۳۹۳)، مولفه های اخلاق معلمی از منظر قرآن و حدیث، *چهارمین همایش ملی اخلاق و آداب زندگی*.

لباف، فریبا (۱۳۹۸)، شناسایی فضایل اخلاق حرفه ای پلیس و ریشه های آن از دیدگاه فرماندهی معظم کل قوا، *فصلنامه پژوهش های دانش انتظامی*، سال بیست و یکم، شماره ۱، ۸۲-۵۹.

مریچی، شمس الله (۱۳۹۸)، مبانی و عوامل تحقق تغییرات اجتماعی در بیانیه گام دوم انقلاب، *فصلنامه علوم سیاسی*، دانشگاه باقر العلوم (ع)، دوره بیست و دوم، شماره ۸۷، ۹۶-۷۹.

مجلسی، محمد باقر (۱۴۰۳.ه.ق)، بحار الانوار، بیروت: *دار احیاء التراث العربی*.

مصباح یزدی، محمد تقی (۱۳۷۶)، ره توشه، قم: *موسسه امام خمینی (ره)*.

ملکشاهی، خدیجه، مروتی، سهراب (۱۳۹۴)، مبانی نظری اخلاق اجتماعی در قرآن و حدیث، *کنفرانس ملی هزاره سوم و علوم انسانی*.

میرزایی، سیاوش، نوروزی، رضا علی (۱۳۹۴)، تحلیلی بر مولفه های تربیت اخلاقی از منظر مقام معظم رهبری، *مجله معرفت اخلاقی*، سال ششم، شماره ۲ (پیاپی ۱۸)، ۱۰۰-۷۷.

مهدوی هزاوه، منصوره و همکاران (۱۳۹۵)، حیات طیبه، چشم اندازی برای تربیت کودکان: ارائه چارچوب مفهومی برای تبیین ویژگیهای معلم دوره ابتدایی، *فصلنامه پژوهش در مسائل تعلیم و تربیت اسلامی*، سال بیست و چهارم، شماره ۳۰، ۱۶۷-۱۳۹.

موسوی نیا، سیده فاطمه، صفار حیدری، حجت (۱۳۹۱)، بررسی نقش و جایگاه معلم به عنوان برجسته ترین الگوی اخلاقی در آموزش از منظر اسلام، *مجله اخلاق و تاریخ پزشکی*، دوره پنجم، شماره ۹،

نجفی، حسن و همکاران (۱۳۹۴)، تبیین ابعاد و مولفه های رشد معنوی انسان و تحلیل آن در محتوای سند تحول بنیادین آموزش و پرورش ایران، *فصلنامه مسائل کاربردی تعلیم و تربیت اسلامی*، سال یکم، شماره ۱، ۱۵۶-۱۳۳.

Buchanan, M (2010), Attending to spritual dimension to enhance curriculum change, *Journal of Beliefs and Values: Studies in Religion & Education*, No.31,

PP: 191- 201.

Gibson, A (2019), Exploring spirituality in the teacher – leadership role of mentoring through collaborative action research, *Educational Administration Journal (TEACH)*, Vol.10, No.1, PP: 33- 40.

Hersh, M (2017), Professional Ethics and Social Responsibility : Military work and Peacebuilding, *IFAC- Papers Online*, Volume 50, Issue1, Pages:1059210602.

Milliman, J (2003), Work Place Sprituality and Employee Work, *Organ Change Manag*, Vol.16, No.4, PP: 426- 447.

Saadiah binti Ayub, N & et al (2018), Ethics of Islamic Teachers Education and the Challenges of the Current Era, *International Journal of Academic Research in Business & Social Sciences*, Vol.8, No.12, PP: 2302- 2314.

Assessing the spiritual and moral competencies of teachers in order to develop educational literacy

Abstract

The supreme leader (Excellent lasting shade), considers teachers to be officers of the revolutionary guards, and one of the most important seven topics in his holiness's statement of the second step of the Islamic revolution is the component of spirituality and morality as the ruling spirit and the dominant thing. The purpose of this study is to examine the spiritual and moral competencies of the teacher in promoting his educational literacy in order to cultivate worthy students, inspired by the guidelines of the second chapter in the statement of the second step of the islamic revolution. This research is a descriptive research that uses written library resources. In the end, it was found that in the statement of the second step of the revolution to the spiritual and moral components such as: sincerity, faith, trust in God, popular participation, benevolence, courage, humility, self-confidence, forgiveness, helping, charity, loyalty, preservation reputation, promotion of moral knowledge, jihadi management, increase of spirituality and morality, brotherhood and self-sacrifice, sacrifice, purity and honesty, monotony and empathy, convergence, questioning, social dignity preservation, non-extremism, patience and tolerance in social life, group self-esteem, promotion of ethics and logic of collective ethics, chivalry, spirit of moderation, rationality, anti-arrogance, charity, dignity and authority, revolutionary spirit, idealism, spiritual and moral self-construction, self-belief, confronting cultural & moral enemy transformation, turning threats into opportunities, the birth of thinking, insight, analysis and there is a logical argument that achieving these competencies can definitely improve the teacher's educational literacy level. It was also found that spiritual and moral modeling of religious teachings is the best path for the spiritual and moral growth and excellence of teachers.

Keywords: Teacher Educational Literacy, Spiritual Competence, Moral Competence, Statement of the Second Step of the Islamic Revolution